

Minun ja muiden äänet tieteen kielessä

Tommi Nieminen

tommi.nieminen@uef.fi

Suomen kieli ja kulttuuritieteet
Itä-Suomen yliopisto

Kirjoittamisen tutkimuksen päivät, 5.–6. 2. 2015 Helsinki

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO

Jäsennys

- 1 **Johdanto**
- 2 Ensimmäinen vaihe: Äänten rajaaminen
- 3 Toinen vaihe: Kertojaminä
- 4 Kolmas vaihe: Sisäistekijäminä

Tieteellisen kirjoittamisen opetus

- **Tieteellisen kirjoittamisen opetuksessa tavoitteena on saada opiskelijat tuottamaan tiedeyhteisön hyväksyttävissä olevia tieteellisiä kirjoitelmia.**
- Yksi vaadittavista kyvyistä on saattaa yhteen erilähtöisiä ääniä (tieteellisiä lähteitä) niin, että lopputuloksena tekstillä kuitenkin on yksi, hallitseva ääni – kirjoittajan itsensä.

”Minä” tieteellisessä tekstissä

- Vieraiden äänten hallintaa syvempi mutta sen kanssa limittyvä ongelma on kirjoittajan oma tekstuaalinen minä: tekstin laatijana, tekstin äänten järjestäjänä, (metatekstuaalisena) kertojana mutta myös omana väittäjänä, argumentoivana äänenään muiden joukossa.
- Jokaisella näistä ”ministä” on rekisterin (ja vähäisemmässä muttei merkityksettömässä määrin tekstilajin) asettamat onnistuneisuuden ehdot; ja kuten yleensäkin, tärkeämpää on oppia, *miksi* nämä ehdot ovat sellaiset kuin ovat sekä *miten* ne ilmenevät ja prosessuaalisesti syntyvät kuin *millaisina* ne tekstissä näyttäytyvät
- Toisin sanoen: on päästävä irti liian yksinkertaistavista kysymyksistä (”Saako minä-muotoa käyttää”) ja löydettävä tieteellisen tekstin institutionaalisesti muodostunut minä-asema

”Minä saan tehdä mutten olla jotain mieltä”

...ja muut liian yksinkertaistavat kysymykset

- *Minä saan tehdä mutten olla jotain mieltä* on hyvä lähtömaksiimi: minä-muotoa saa käyttää, kun kuvaa tekemisiään (*Keräsin aineistoni... Käytin analyysissa menetelmää...*), mutta ei, kun kuvaa vain mielipidettään (“Mielestäni tämä...”)
- Maksimiä tärkeämpää on ymmärtää, *miksi* se on maksimi: mitä tiedeyhteisö odottaa tieteenekijä-minältä?

Narratologinen työkalupakki

- Apuvälineeksi olen valjastanut kirjallisuustieteellisestä narratologiasta lainaamani (varastamani!) käsitteitä, joiden avulla äänten esiintymistä tekstissä voi havainnollistaa. Ensi vaiheessa opiskelijaa on autettava nimenomaan *näkemään* eri äänet ja *rajaamaan* ne toisistaan.
- Haasteena on käyttää narratologisia apukäsitteitä (ääni, sisäistekijä, kertoja jne.) niin, että käsitteet ovat avuksi mutteivat itse vaadi työlästä oppimista. Tavoitteena on auttaa tekstien tuottamisessa, ei kouluttaa opiskelijoista tieteellisten tekstien narratologisen analyysin asiantuntijoita.

Oman minän kirjoittaminen

- Siinä positiossa olemista, jossa tekstin (ulkoinen) kirjoittaja solmii yhteen ja ohjaa tekstin vieraita ääniä, kutsun tässä *kirjoittajan minän kertomiseksi*. Tällöin kirjoittajan on astuttava vastuuseen valinnoistaan ja pystyttävä puolustamaan niitä vasta-argumenteilta.
- On myös kyettävä ylläpitämään omaa kirjoittajaääntä näistä äänistä riippumattomana ja niitä vain tukenaan käyttävänä.
- Kirjallisuustieteen normaalia toimintatapaa noudattaen on korostettava opiskelijalle, että tarkkailtava "minä" on tekstuaalinen konstruktio, joka on erotettava kirjoittajasta sellaisena, miksi hän ulkomaailmassa itsensä kokee ja tuntee.

- **Ääni** on kirjallisuustieteellisestä narratologiasta lainattu käsite, jolla kuvataan useamman eri tekstin punoutumista yhdeksi kudelmaksi.
- Kiinnostus kohdistuu kirjoittajaminään nimenomaisesti tekstuaalisena – tekstimaailman sisäisenä – ilmiönä. Puhe ei siis ole kirjoittajapersoonista tai kirjoittamisen kokemuksellisesta puolesta.
- Ääni integroi käsitteellisesti kerronnan (narraation) ja intertekstuaalisuuden näkökulmat eli sen, miten oman tekstin itse ohjattu kompositio tukeutuu aina useampiin jo olemassa oleviin teksteihin, joiden jonkinsuuntainen jatke se on.

Ääni työkäsitteenä

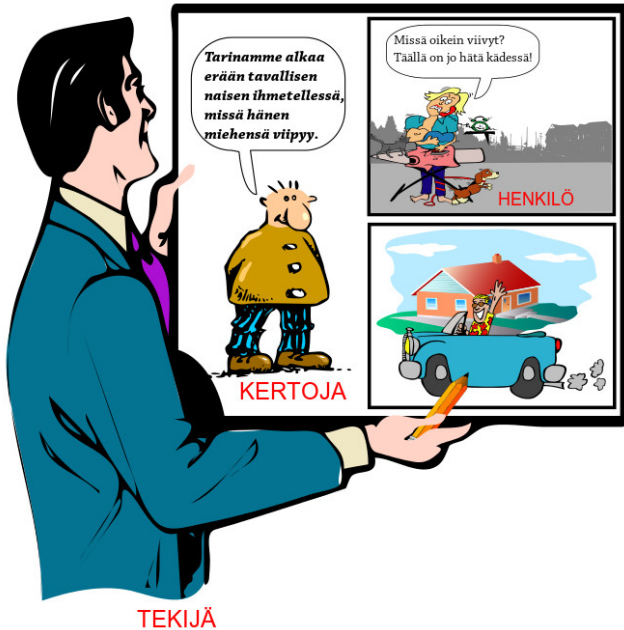
- Äänen käsite palautuu Mihail Bahtinin poetiikkaan ja erityisesti hänen näkemyksiinsä Dostojevskin romaaneista moniäänisinä (= ei yhtä hallitsevaa näkökulmaa), mutta opetuksessa on parempi pysytellä poissa "hallitsemattomuuden" merkitysvivahteesta.
- Kirjallisuudessa on useita erilaisia tapoja määritellä ääni, mutta tätä tarkoitusta varten on pidettävä huolta, että mikä valitaankin, se on:
 - a) helppo (opettajan) *operationalistiaa*
 - b) helppo (opiskelijoiden) *käsittää*.
- Ääni korostaa mukavasti sitä, että tieteellinen teksti *aina* käyttää hyväkseen muita tekstejä ja kirjoittajia. Opiskelijakirjoittajan omaksi rooliksi hahmottuu nyt nimenomaan orkesterin kapellimestarin, ei niinkään itsenäisen "sanataideteoksen" luojaan asema.

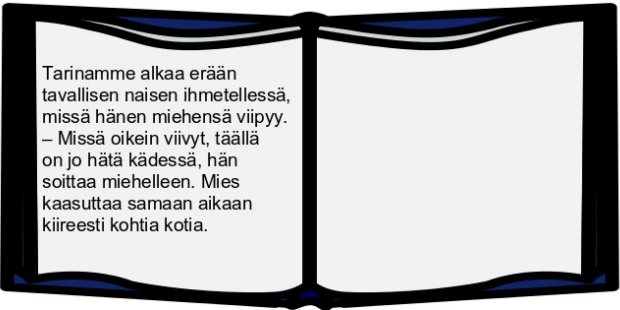

Jäsennys

- 1 Johdanto
- 2 Ensimmäinen vaihe: Äänten rajaaminen**
- 3 Toinen vaihe: Kertojaminä
- 4 Kolmas vaihe: Sisäistekijäminä

Ääni menetelmä

- Opiskelijoille ensimmäinen tehtävä on erottaa tekstistä eri äänet. Tätä tarkoitusta tukemaan käytin "sarjakuvamenetelmää".
- Kuvissa "sama" tarina tarina kerrotaan kahdella tapaa: toisaalta sarjakuvana, toisaalta kirjoitettuna tekstinä. Opiskelijoita pyydetään:
 - a) pohtimaan kerrontatapojen yhtäläisyyksiä ja eroja sekä
 - b) mallikuvaa apunaan käyttäen luonnostelevaan jokin oma tekstikatkelmansa sarjakuvaksi.
- Useimmille opiskelijoille tekstin ja kuvan-sekä-tekstin muodot ovat tuttuja ja niihin on helppo keskittyä. Tämä on kuitenkin jossakin määrin kulttuurikohtaista eikä sarjakuvan typografisiakaan näkökulmia pitäisi unohtaa.

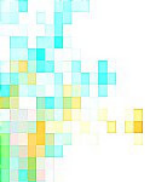
Tarinamme alkaa erään
tavallisen naisen ihmetellessä,
missä hänen miehensä viipyy.
– Missä oikein viivyt, täällä
on jo hätä kädessä, hän
soittaa miehelleen. Mies
kaasuttaa samaan aikaan
kiireesti kohtia kotia.

Sarjakuva kerrontana

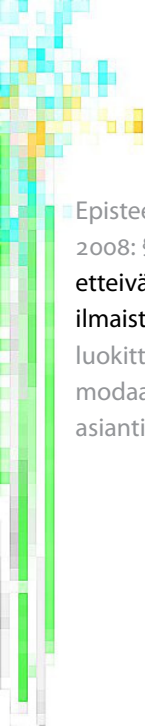
- Sarjakuvan tarkastelun tukena voi käyttää soveltaen narratologian tarpeellisia peruskäsitteitä:
 - (vieras) ääni** näkyy kenen tahansa piirroshahmon puhekuplassa
 - kertoja** on se, joka selityslaatikoissa selittää ajallisia katkoksia ja loogisia loikkia tai vie muuten juonta "monologisesti" eteenpäin
 - sisäistekijä** valitsee ruudut ja mitä niissä näkyy (tästä myöhemmin lisää)

Äänten rajaaminen

- Kun palataan (sarjakuvan avustamana) tekstiin, ruvetaan etsimään omasta tai toisen opiskelijan tekstistä "puhekupliin" meneviä asioita, toisin sanoen yritetään rajata tekstistä vieraat äänet.
- Yksinkertaisimmillaan voi tehdä niin, että alleviivataan tai merkitään korostuskynällä kaikki tekstikatkelmat, jotka ovat vieraita ääniä; yleensä ei kuitenkaan käytännön syistä päästä siihen, että erotettaisiin eri vieraat äänet (tavat merkitä loppuvat!).

Episteeminen modaalisuus liittyy usein puhujan epävarmuuteen. (VISK 2008: § 1556.) Ehdollisissa direktiivisissä ilmauksissa tämä näkyy siten, etteivät lääkärit voi kysyjää tutkimatta voi tietää, toteutuvatko sivulauseissa ilmaistut asiantilat ja toiminnan ehdot. Kangasniemi (1992: 251–262) luokittelee pää- ja sivulauseesta koostuvat ehdolliset lauseet episteemisen modaalisuuden piiriin kuuluviksi, koska niissä toisessa lauseessa ilmaistu asiantila riippuu toisessa lauseessa ilmaistusta asiantilasta.

- Episteeminen modaalisuus liittyy usein puhujan epävarmuuteen. (VISK 2008: § 1556.) Ehdollisissa direktiivisissä ilmauksissa tämä näkyy siten, etteivät lääkärit voi kysyjää tutkimatta voi tietää, toteutuvatko sivulauseissa ilmaistut asiantilat ja toiminnan ehdot. Kangasniemi (1992: 251–262) luokittelee pää- ja sivulauseesta koostuvat ehdolliset lauseet episteemisen modaalisuuden piiriin kuuluviksi, koska niissä toisessa lauseessa ilmaistu asiantila riippuu toisessa lauseessa ilmaistusta asiantilasta.

Jäsennys

- 1 Johdanto
- 2 Ensimmäinen vaihe: Äänten rajaaminen
- 3 Toinen vaihe: Kertojaminä**
- 4 Kolmas vaihe: Sisäistekijäminä

Mitä jää jäljelle...

- Kun vieraat äänet on "poistettu" (vaikka korostamallakin) tekstistä, mitä jää jäljelle on tavalla tai toisella kirjoittajan "omaa" ääntä:

Ehdollisissa direktiivisissä ilmauksissa tämä näkyy siten, etteivät lääkärit voi kysyä tutkimatta voi tietää, toteutuvatko sivulauseissa ilmaistut asiantilat ja toiminnan ehdot.

- Etenkin teorialuvuissa tämä ääni voi usein jäädä kertojan ääneksi, joka vain metatekstuaalisesti kuljettaa tekstiä vieraasta äänestä toiseen; yleisesti ottaen aivan aluksi ei tarvitse edes analysoida erilaisia "miniä" erilleen toisistaan vaan riittää, että saadaan havainnollistetuksi esimerkiksi se, kuinka *vähän* tyypillisessä opiskelijatekstissä tätä ääntä esiintyy.
- Toisaalta sivutuotteena syntyy luonteva näkymä kertojaminän keinoihin.

Kertojaminä

- Yleisesti ottaen aloittelevat opiskelijat käyttävät vain harvoja referoinnin keinoja vieraiden ääntensä hallintaan:
 - a) suoria sitaatteja (lainausmerkeissä tai omina sisennettyinä kappaleinaan; hyvin yleinen keino)
 - b) suorahkoa parafrasia omin sanoin lähdettä merkitsemättä (turhan yleistä)
 - c) *mukaan*-rakennetta
 - d) neutraalia diskurssiverbiä kuten *sanoo, toteaa*
- Edellä ollut esimerkki edustaakin jo sujuvaa äänten hallintaa:

Kangasniemi (1992: 251–262) luokittelee pää- ja sivulauseesta koostuvat ehdolliset lauseet episteemisen modaalisuuden piiriin kuuluviksi...

Kerronnan terävöittäminen

- Alustava helppo keino terävöittää kertojaminää on opettaa opiskelijaa käyttämään neutraalien diskurssiverbien sijaan johtolauseissaan modaalisia adverbejä tai kuvailevampia verbejä: *toteaa osuvasti, muistuttaa...*
- Ongelmana on se, että ilman laajempaa tekstin äänen tarkastelua opiskelija tapaa poimia opettajan ehdotukset sellaisenaan ja rupeaa vain toistamaan esim. ehdotettua adverbia.
- Eri äänen osoittaminen tekstissä esim. korostusvärein helpottaa huomattavasti opiskelijaa sen havaitsemisessa, kuka kulloinkin viime kädessä vastaa ilmauksen sisällöstä; tämä on ensi askel oman minän osuuden esiinnostamiseen.

Jäsennys

- 1 Johdanto
- 2 Ensimmäinen vaihe: Äänten rajaaminen
- 3 Toinen vaihe: Kertojaminä
- 4 Kolmas vaihe: Sisäistekijäminä**

Sisäistekijäminä

- Sisäistekijä on yleensä (niin opiskelijalle kuin tutkijallekin!) kertojaa selvästi vaikeampi käsite hahmottaa, mutta omaksikin yllätyksekseni huomasin sarjakuvan kautta sisäistekijäposition avautuvan yleensä paremmin.
- Sisäistekijä on nimenomaisesti se, joka valitsee:
 - hetket** jotka piirretään
 - kuvakulmat** joista kuva piirretään
 - henkilöt** jotka kuvassa näkyvät
 - tavan** jolla henkilöiden äänet näkyvät.

...ja tässä sitä ollaan...

- Sisäistekijän asemaan paneutuminen on käytännössä tekstin *komposition* analyysia: mitä ääniä on valittu, miten ne on ryhmitelty, mitä on rajattu näkyviin ja mitä pois jne.
- Käytännön ongelmana on se, että kertojaa tarkasteltaessa käytettyä keinoa ei voi käyttää: tekstiä ei voi rajata niin, että "vain sisäistekijä" näkyisi, koska *kaikki* siinä on sisäistekijän hallinnassa!
- Onko edessä paluu sarjakuvaan analogian apuna vai pitäisikö tekstin yksityiskohtia muuten yrittää "sumentaa" näkyvistä? Miten saada kirjoittaja havaitsemaan oma asemansa tekstin "kuvakulmien" valitsijana (lukuihin perustuvaa jäsennyttä pidemmälle)?

Ei loppu vaan virstanpylväs –
mutta pankkaas silti läpyttäe!